

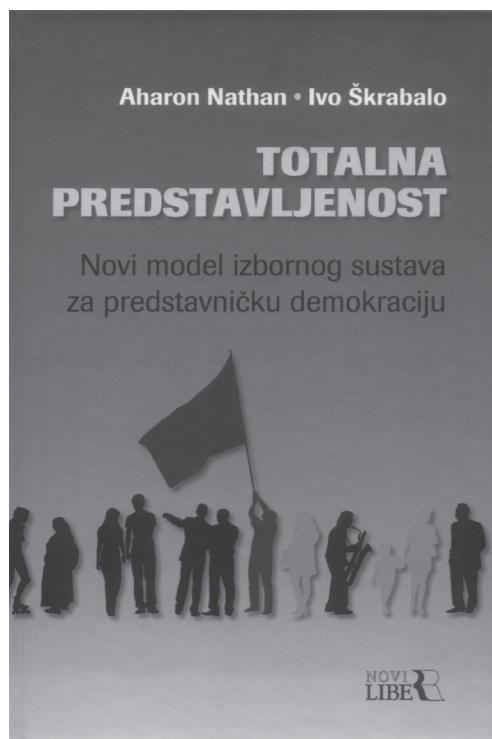
Aharon Nathan i Ivo Škrabalo

Totalna predstavljjenost

Mirjana Kasapović

Novi model izbornog sustava
za predstavničku demokraciju

Novi liber, Zagreb, 2009.

Izraelski politolozi zanimljiva su i produktivna znanstvena zajednica. Kako i ne bi bili kad njihova zemlja slovi kao najčudesniji politički i socijalni laboratorij 20. stoljeća, savršeno mjesto za analizu brojnih arhetipskih, prototipskih i odstupajućih slučajeva u modernoj svjetskoj politici. Jedan od izraelskih fenomena, koji neprestance potiče političke i znanstvene rasprave, jesu čisti razmjerni izbori za nacionalni parlament, Kneset, koji većina tamošnjih politologa smatra Ahilovom petom demokracije u svojoj zemlji. Njihovim nepoželjnim učincima – visokoj fragmentiranosti i ideološkoj polariziranosti parlamenta, višočlanim, ideološki heterogenim i potencijalno nestabilnim koalicijama, golemoj ucjenjivačkoj snazi malih sektaških stranaka u koalijskim vladama, oligarhizaciji stranaka i partitokraciji – nastojalo se doskočiti na različite načine, ali su svi dosadašnji pokušaji propali. No, čini se da je Aharon Nathan, anonimni britansko-izraelski autor, potpuno nepoznato ime u izraelskoj i međunarodnoj psefološkoj zajednici, odlučio stati na kraj toj političkoj mori.

Nathan je, naime, uvjeren da je izumio najbolji izborni sustav na svijetu koji će izliječiti izraelsku, ali i sve druge demokracije koje ga odluče primijeniti. Nazvao ga je sustavom totalne predstavljjenosti, koji se temelji "na premisi da se svaki glas osvojen na izborima mora, izravno ili neizravno, prevesti u određeni stupanj predstavljjenosti u parlamentu" (17). Tom premisom – koja bi zaslužila Nobelovu nagradu kad bi bila dokaziva – kani se poništiti temeljni nedostatak izbora relativnom većinom, nepredstavljjenost birača koji su svoje glasove dali izbornim gubitnicima, i razmjernih izbora, posredna povezanost birača i zastupnika preko političkih stranaka. Sustav totalne predstavljjenosti "spaja" izbore relativnom većinom britanskog tipa i razmjerne izbore izraelskog tipa tako što uvodi "dvije klase zastupnika": jedna klasa bira se izborima relativnom većinom u jednomandatnim okruzima, a druga klasa razmjerno ukupnom broju glasova koje su dobili svi neizabrani kandidati stranaka u jedno-

mandatnim okruzima. Najbolji postotni omjer između izravnih i listovnih mandata bio bi 80:20 za Veliku Britaniju i 70:30 za Izrael. Svaki birač ima samo jedan glas i daje ga jednom kandidatu u jednomandatnom okrugu u kojemu glasuje. Nakon što je izložio temeljnu premisu, Nathan nije morao kazati ništa više, jer je psefologizma sve bilo jasno. Ipak, u nastavku se naširoko bavi metodološki neosvijještenim simulacijama rezultata izbora koji se provode prema različitim sustavima, a koje se zasnivaju na naivnom predneoinstitucionalističkom mišljenju, prema kojemu se birači i stranke, glavni pojedinačni i kolektivni akteri izbora, ponašaju potpuno neovisno o postavljenim institucionalnim pravilima igre. Nathan, dakako, zna da ljudi stvaraju institucije, ali misli da institucije ne određuju političko i socijalno ponašanje ljudi, pa će tako birači glasovati jednako kakva god bila izborna pravila. Kako mu simulacije potvrđuju da je izumio izvrstan model, on usput otpuhuje sve poznate vrste izbornih sustava kao što vjetar mete lišće s ulica.

Od neentuzijastičnih amatera gori su samo entuzijastični amateri na svakom području znanosti. Jer, Nathanov novi izborni sustav totalnog predstavništva nije ništa drugo do dobro znani većinski sustav s kompenzacijskom listom, koji je primjenjivan u više zemalja. Nigdje nije polučio učinke o kakvima snatri Nathan, ali je zato u nekim zemljama izazvao takav kaos da je u pitanje bila dovedena legitimnost cijeloga izbornog procesa.

Kad bi mi bilo do ismijavanja autora, iscrpno bih opisala nered što ga je većinski sustav s kompenzacijskom listom izazvao u parlamentarnim izborima u Albaniji 1992. i 2001, zbog kojih je naposljetku napušten i zamijenjen kombiniranim sustavom. Kako mi nije do toga, ograničit ću se na kratak prikaz njegovih učinaka u Italiji, državi s duljom demokratskom izbornom tradicijom.

U sklopu opće reforme talijanskoga izbornog zakonodavstva 1993. ozakonjen je većinski sustav s kompenzacijskom listom za izbore članova Senata, drugog doma u talijanskome sustavu simetričnog bikameralizma. Od 315 članova Senata tri četvrtine birane su relativnom većinom glasova birača u jednomandatnim okruzima, a preostala četvrtina razmjerno broju glasova što su ih osvojili izborni gubitnici svake stranke u 18 regionalnih okruga koji su se poklapali s talijanskim pokrajinama. Postotni omjer izravnih i listovnih mandata 75:25 bio je, s Nathanova stajališta, savršen. Svaki je birač imao jedan glas. Na razini regionalnih okruga prikupljali su se svi glasovi koje su dobili neizabrani kandidati u jednomandatnim okruzima dotične regije i dodjeljivali listama stranaka kojima su pripadali ti kandidati. Od ukupnog broja glasova što ih je dobila svaka stranka oduzimali su se, dakle, glasovi pobjedničkih kandidata. Taj je institut nazvan *scorporo totale*. I što se dogodilo? Kako bi izbjegli *scorporo*, kandidati najjačih stranaka i izbornih blokova nisu se povezivali s vlastitom strankom ili koalicijom, nego su se deklarirali kao neovisni kandidati ili su se povezivali s takozvanim listama papirnih tigrova. Tim legalnim trikom stranke su izbjegavale oduzimanje glasova svojih pobjedničkih kandidata i osvajale više mandata no što bi ih dobile da su se ponašale politički korektno. Uz to, male stranke nisu odustale od

natjecanja u većinskim izborima, premda nisu imale izgleda pobijediti, nego su isticale svoje kandidate kako bi prikupile što više glasova i oplodile ih u raspodjeli listovnih mandata. Nastao je pravi prosvjedni pokret za ukidanje *scorpora*, koji je pridonio novoj reformi talijanskoga izbornog zakonodavstva kojom je 2005. za izbore oba doma parlamenta ozakonjen premijski izborni sustav. Ukratko, većinski sustav s kompenzacijskom listom ne samo da nije ostvario "totalnu predstavljenoš", nego se pokazao kao institucionalni aranžman koji pruža neslućene mogućnosti izigravanja izbornih pravila i ismijavanja načela poštene političke utakmice.

U Albaniji je Nathanov sustav totalnog predstavništva poprmio još tragikomičnije razmjere. U izborima 2001, primjerice, najprije je Socijalistička stranka proglasila 20 svojih kandidata u jednomandatnim okruzima neovisnima, a onda je protivnički Savez za pobjedu to učinio s 93 od 100 mogućih kandidata. Političke manipulacije izbornim pravilima pretvorile su se u skandal koji je završio tako što je Središnje izborni povjerenstvo arbitrarno i protuzakonito priznalo neovisni status samo petorici kandidata. Malo je bilo onih i u Albaniji i u svijetu koji nisu doveli u pitanje legitimnost izbora i, posljedično, političke vlasti što je proizašla iz njih.

Ivo Škrabalo, autor drugog dijela knjige, navukao se, na žalost, na Nathanove tlapnje, te podržao ozakonjenje izbornog sustava totalne predstavljenoš u Hrvatskoj.

Kako su urednici odlučili da među mnoštvom odličnih politoloških studija izraelskih autora odaberu i prevedu Nathanovo djelo? Na to je pitanje u predgovoru knjizi odgovorio Krsto Cvičić: on je svojem prijatelju, hrvatskom izdavaču, predložio da prevede djelo svoga londonskog prijatelja i susjeda Aharona Nathana. Zahvaljujući tim prijateljskim vezama dobili smo amatersko djelce koje treba zaboraviti.